

ਬਾਬੂ ਫੀਰੋਜ਼ਦੀਨ ਸ਼ਰਫ਼ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਖ਼ਸ਼ੀਅਤ
Babu Firozedin Sharaf Ik Vilakhana Shakhshiyat

ਡਾ ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਮਿੱਢਾ
ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਗੋਪੀਚੰਦ ਆਰਯਾ ਮਹਿਲਾ ਕਾਲਜ, ਅਬੋਹਰ

ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਬੂ ਫੀਰੋਜ਼ਦੀਨ ਸ਼ਰਫ਼ ਨੇ 1898 ਈ. ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਸਾਂਸੀ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਤੋਲਨਗਲ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਖਾਨ ਵੀਰੂ ਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਸ਼ਰਫ਼ ਦੇ ਪਿਤਾ ਰਾਜਪੂਤ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ। ਇਹ ਰੇਲਵੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੋਣੀ ਕਿ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਫ਼ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਜੰਮਪਾਲ ਉਥੋਂ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਨਾ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਲਾਹੌਰ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਜੋ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਸ਼ਰਫ਼ ਦੇ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਪਰ ਬੁੱਧੀ ਤੀਖਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਿਆ। ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਮਲੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਰੱਜਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਸ. ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਆਵਾਰਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ:

ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਉਮਰੇ
ਸਕੂਲ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ
ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਤੇ ਰੋਣਕਾਂ
ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਤਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਫ਼ ਵੀ
ਕਦੇ ਮਦਾਰੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ
ਉਸਦੇ ਗਿਰਦ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾ
ਖਲੋਂਦਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਬੀਨ ਤੇ ਢੋਲਕੀ ਦੀ ਗੂੰਜ
ਸੁਣਕੇ ਕਿਸੇ ਸਪਾਧੇ ਦੁਆਲੇ ਜੁੜੇ ਵਿਹਲੜ
ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਦਾ।

ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਜੰਮਪਾਲ ਹੈ ਭਾਓਂ ਉਸਨੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਅਣਮੁੱਲੇ ਲਾਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ। ਕਵੀ ਸੱਜਣਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ਼ਰਫ਼ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਧਨ ਦੌਲਤ ਵਿਚ ਖੇਡਦਿਆਂ, ਐਸ਼ ਇਸ਼ਰਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਮਨਾਮ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਚੰਗਾ ਕਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਸੜਕ ਤੇ ਇਧਰ ਉਘਰ ਘੁੰਮਦਿਆ ਫਿਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਕਵੀ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਫ਼ ਦੀ ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਬਹੁਤ ਚਮਕੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੁਲਬੁਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਮੁਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਦੁਖੀ ਨੇ ਸ਼ਰਫ਼ ਦੀ ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਲਬੁਲ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਸਵਾਈ ਹੋਵੇ।
ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੇ ਨਾਜ਼ ਸ਼ਰਫ਼ ਸੇ ਸੋ ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ।

ਡਾ. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ:

ਰਸੀਲੀ ਲਿਖਤ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪੜ੍ਹਤ ਨਾਲ
ਪਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪਰ੍ਹੇ ਬੁੱਤ ਬਣਾਕੇ ਖਲ੍ਹਿਆਰ
ਛੱਡਣ, ਸ਼ਰਫ਼ ਦੀ ਜਾਦੂ ਬਿਆਨੀ ਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ
ਸਬੂਤ ਸੀ।

ਸ਼ਰਫ਼ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸੇ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸ਼ਰਫ਼ ਸੇਵਕ,
ਸਦਾ ਖੈਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼ਰਫ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੀ । ਉਸਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦਾ ਖਾਸ ਗੁਣ ਅਲਬੇਲਾਪਨ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਆਸ਼ਕਾਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਝਲਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਫ ਤੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਰਫ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਉਸਤਾਦ ਕਵੀ ਮੁਹੰਮਦ ਰਮਜ਼ਾਨ ਹਮਦਮ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਫ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸਤਾਦ, ਹਮਦਮ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ਰਫ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਲੋਕੋਮੈਡ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ । ਆਸ਼ਕਾਨਾ ਮਿਜ਼ਾਜ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਫ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਰੰਗ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਨ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਹੁਸੀਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਰਫ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਤੇ ਮਖਮਲੀ ਬਦਨ ਉਤੇ,
ਲੋਹੜਾ ਮਾਰਿਆ ਏ ਕੁੜਤੇ ਸਿਲਕ ਦੇ ਨੇ ।
ਸ਼ੀਸੇ-ਮੁੱਖ ਤੇ ਠਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਏ,
ਪਏ ਪੈਰ ਨਿਗਾਹ ਤੇ ਤਿਲਕਦੇ ਨੇ ।
ਤਿੱਖੀ ਅੱਖ ਸਪਾਧਿਆਂ ਵਾਂਗ ਫਿਰਦੀ,
ਕੇਸ ਗਲੇ ਵਿਚ ਖਲਮਦੇ ਢਿਲਕਦੇ ਨੇ ।

ਲੰਘਣ ਹੱਸਕੇ, ਜਿਧਰੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ,
ਲੋਕੀਂ ਉਮਰ ਭਰ ਦੰਦੀਆਂ ਵਿਲਕਦੇ ਨੇ ।
ਸ਼ਰਫ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਏ,
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਰ ਹੁਸਨ ਦੀ ਮਿਲਕ ਦੇ ਨੇ ।

ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਇਸ਼ਕ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਮਾਣਿਆ ਵੀ ਹੈ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਅਸਫਲ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਵੀ ਖਾਧੀਆਂ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਸਗੋਂ ਘੜਿਆਲ ਵਾਂਡ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੀ । ਇਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਿਲੇ, ਉਲਾਂਭੇ, ਸ਼ਿਕਵੇ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ, ਇਕਰਾਰ, ਮੇਲ, ਉਡੀਕ ਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ।

ਸ਼ਰਫ ਦਾ ਖੇਤਰ ਪਿਆਰ ਤੱਥ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਿਹਾ । ਦੋ ਤਿੰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਅਚਾਨਕ ਏਨੀਆਂ ਦਰਦਨਾਕ ਵਪਾਰਦੀਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਕਾਵਿ-ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਜਬਰਦਸਤ ਝਟਕਾ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲਿਖਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਸ਼ਰਫ ਤੋਂ ਵੇਖੀ ਨਾ ਗੀ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਵਾਂ, ਨੂੰਹਾਂ-ਧੀਆਂ, ਅਣਗਿਣਤ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ, ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਤੇ ਬੁੱਢਿਆਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਸੀ । ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਡੋਲੂ ਕੇ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਆਹੂਤੀ ਦੇ ਕੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬਾਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਅਜਿਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਹਾਲਤ ਦੇਖਕੇ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਅੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੁਆਇਆ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ । 1923 ਈ. ਵਿਚ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਜ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਸ਼ਰਫ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਨਾਟਾ ਜਿਹਾ ਛਾ ਗਿਆ:

ਨਾਦਰ ਗਦਰੀ ਵੀ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਈ ਏ,
ਚੱਲੇ ਇੰਗਲਾਂਡੀ ਐਸੇ ਤੁਫਾਨ ਏਥੇ
ਕਰਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਾਹਿਰ
ਜੋ ਜੋ ਜੁਲਮ ਦੇ ਹੋਏ ਸਾਮਾਨ ਏਥੇ ।

ਕਿਧਰੇ ਤੜਫਦੇ ਦੇ ਕਿਧਰੇ ਸਹਿਕਦੇ ਸਨ,
ਕਿਧਰੇ ਵਿਲਕਦੇ ਸਨ ਨੀਮ-ਜਾਨ ਏਥੇ
ਜਖਮੀ ਪਾਣੀ ਬਿਨ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਤੜਫੇ,
ਨਾਲੇ ਖੂਨ ਦੇ ਹੋਏ ਰਵਾਨ ਏਥੇ

ਭੈਣਾ ਘਰੀਂ ਉਡੀਕ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹੀਆਂ,
ਹੋ ਗਏ ਚੰਦ ਜਹੇ ਵੀਰ ਵੈਰਾਨ ਏਥੇ

ਨਾ ਉਹ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਵਿਚ ਮੋਇਆਂ
ਮਰ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬਲਵਾਨ ਏਥੇ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1919 ਵਾਲੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦਾ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਭੇਦ ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਆਣ ਕੇ ਤੂੰ ਨੇਜਾ ਬਰਛੀ ਤਾਣ ਕੇ ਤੂੰ,
ਕੀਤੇ ਮੁਲਕ ਕੌਮ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਅੱਜ ਤੀਕ ਹੈ ।

.....
ਟਕਰਿਉਂ ਤੂੰ ਬਾਰ ਪੂਰਾ, ਸਾਡੇ ਗਲ ਪਿਉ ਭੂਰਾ,
ਕੱਦ ਸਾਡੀ ਬਿਹਤਰੀ ਨੂੰ ਚਾਹੀ ਅੱਜ ਤੀਕ ਹੈ?
ਜਿਹੜੀ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸਾਂ ਭਾਜੀ ਸਿਰ ਸਾਡੇ ਚਾੜੀ ਭਾ ਜੀ,
ਅਸਾਂ ਕਿੱਥੇ ਮਾੜਿਆਂ ਨੇ ਲਾਹੀ ਅੱਜ ਤੀਕ ਹੈ?

1920 ਈ. ਦੀ ਰੇਲਵੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਕਾਵਿ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹਲੂਣਿਆਂ। ਮਿਲਰ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਵਜ਼ ਉਠਾਈ ਜੋ ਉਸਦੀ ਇਕ ਸੀਟੀ ਵੱਜਣ ਤੇ ਹੀ ਉਸਦੇ ਗਿਰਦ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛੱਡਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗਰੀਬਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਕੇ ਸ਼ਰਫ ਅਨਿਆਂ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਵਿਰੁੱਧ ਬਹੁਤ ਜੋਸ਼ ਭਰਿਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਪ੍ਰੋ. ਐਸ.ਐਸ. ਅਮੋਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ:

ਸ਼ਰਫ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ
ਨੂੰ ਏਨਾ ਹਲੂਣ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੜਤਾਲ
ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਉਠਦੇ
ਸਨ, ਹਾਲਾਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੜਤਾਲ ਇਕ
ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੱਕ ਤਕ ਭਾਰਤ
ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਮਜਰਬਾ ਉਹ ਵੀ ਏਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ
ਖੇਤਰ ਵਿਚ ।

ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦੋਂ ਵਧੀ ਹੋਈ ਐਸ਼ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਕੁੱਤੇ ਲਈ ਚੁਬਾਰਾ ਬਣਵਾ ਕੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਪੱਖਾ ਲਗਵਾਇਆ ਏ
ਖਾ ਮਾਜੂਨ ਜਾ ਕੇ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਨੇ ਅੱਜ ਫੁਰਮਾਇਆ ਏ
.....
ਡਾਗ ਸੇ ਵਿਚੋਂ ਆਂਦਾ ਇਹ ਬੂਲੀ, ਮੁੱਲ ਏਸ ਦਾ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਇਆ।
ਵ੍ਹ-ਖੋਰੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਈ ਮੋਟਰ, ਹੰਸਾਂ ਗਗ ਵਲੋਂ ਆਜ਼ਾਰ ਹੋਇਆ ।
ਦੋਲਤ ਲੁੱਟ ਜੋ ਰਮ ਸੀ ਮੈਂ ਖੋਲੀ, ਧਨ ਹਿੰਸਿਆਂ ਦਾ ਬੇਸੁਮਾਰ ਹੋਇਆ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਬੱਚੇ ਭੁੱਖੇ ਰੋਂਦੇ ਤੇ ਵਿਲਕਦੇ ਸੀ ਸੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਦਾ ਵਰਣਨਓ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਰਫ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ । ਸ਼ਰਫ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਇੱਕੋ ਕੁੱਲਾ ਸੀ ਸ਼ੀਸ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ,
ਵੇਚ ਵੱਟ ਚਿਰੋਕਣਾ ਖਾ ਲਿਆ ਏ ।
ਲਾਂਘਾ ਨਾਲ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਲੰਘਦਾ ਨਹੀਂ,
ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਵੀ ਬੜਾ ਘਟਾ ਲਿਆ ਏ।
ਕਰਕੇ ਬੁੱਚੀ ਬਠਾਈ ਭਰਜਾਈ ਤੇਰੀ,
ਨੱਕ, ਕੰਨ ਸਾਰਾ ਕਹਿਣੇ ਪਾ ਲਿਆ ਏ ।

.....
ਬਿਜਲੀ ਕਾਲ ਨੇ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦੀ ਆਣ ਡੋਗੀ,
ਦੀਵਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਾਲਿਆ ਏ ।

ਤੀਜੀ ਘਟਨਾ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸ਼ਰਫ ਤੇ ਪਿਆ ਉਹ ਸੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਰਗੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਤੋਂ ਛੁਡਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਲੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮੋਰਚਾ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਬਰਤਨਾਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜੁਲਮ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀ ਦੇਖਿਆ । ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਘਟਨਾਂ ਨੇ ਬਦਲੀ ਉਤੇ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਜੋ ਬੈਂਤ ਲਿਖੇ ਹਨ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਲਾਹਨਤ ਸਨ । ਪ੍ਰੋ: ਐਸ.ਐਸ. ਅਮੇਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ:

ਲੋਕ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸ਼ਰਫ
ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਨ ਲਈ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ,
ਘਰ ਘਾਟ ਛੱਡਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ
ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾ ਲਿਖਾਕੇ ਘਰ ਮੁੜਨਾ ਭੁਲ
ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ, ਉਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਹਾਰ ਪਾਕੇ ਅਖੀਰੀ ਅੱਥਰੂ ਵਹਾ ਆਉਂਦੇ ।
ਇਉਂ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ
ਨਵਾਂ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਖੜਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਜਿਥੋਂ ਅਕਾਲੀ ਲੰਘਦੇ ਸਨ । ਇਥੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ । ਸ਼ਰਫ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਠੁੰਡੇ ਮਾਰਨੇ ਹੋਣ ਤੇ ਹੁੱਜ ਉਤੋਂ, ਧੱਕੇ ਮਾਰਕੇ ਪੱਗ ਉਤਾਰ ਦੇਣੀ ।
ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਮਾਰਨੀ ਡਾਂਗ ਨਾਲੇ, ਲੋਟ ਪੋਟ ਕਰ ਹੋਸ਼ ਵਿਸਾਰ ਦੇਣੀ ।
ਸੀਨਾ ਡਾਹ ਕੇ ਧਰਮੀਆਂ ਮਾਰ ਖਾਣੀ, ਕਰਨੀ ਸੀ ਨ ਜਿਹਾਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋਣਾ
ਉਪਰ ਕੌਮ ਫਰੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਟੋਲਾ, ਏਧਰ ਇਕ ਰਸਮੀ ਸਿਰ ਫਰੋਸ਼ ਹੋਣਾ ।
ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਬੋਲ ਨਾਹਰੇ, ਮਾਰ ਖਾਂਦਿਆਂ ਅੰਤ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਣਾ ।
ਕੰਘਾ, ਕੜਾ ਕਿਰਪਾਨ ਤੇ ਕੇਸ ਕੱਛ ਨੂੰ, ਉਠਕੇ ਦੇਖ ਲੈਣਾ, ਜਦੋਂ ਹੋਸ਼ ਹੋਣਾ ।

ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵਸੀਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਫ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਣ ਲੱਗਿਆ । ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਫਾ 124 ਅਧੀਨ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ ਪਈ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜੁਬਤ ਕਰ ਲਈ ਗਈ । ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 1932 ਈ. ਵਿਚ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਲੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਟੈਕਸਟ ਬੁਕ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਸੌ ਰੁਪਏ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮਿਲੇ । ਲਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਲੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ ।

ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਠੇ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਲਿਖੀਆਂ । ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸੁੰਨਾ ਲਗਦਾ। ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ । "ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ" ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੰਬੰਧੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਅਵਾਰਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਦੀ ਦਫਾ 124 ਅਧੀਨ 124 ਜੁਬਤੀ
ਸਾਹਿਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਮੋੜ ਸਾਬਤ
ਹੋਈ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੇ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ
ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਵੀ ਦੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਕਾਜ
ਲਈ ਕੀਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਤੇ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਫ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ
ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਵੀ
ਦਰਬਾਰ, ਸਿੱਖ ਲੀਗ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਗਮ,
ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ
ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਫ ਨੂੰ ਆਦਰ
ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ

ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਮਾਇਆ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗੱਢੇ,
ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਭੇਟਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ।

ਦਰਮਿਆਨੇ ਕੱਦ ਅਤੇ ਸਾਂਵਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸ਼ਰਫ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਟਕੋਰਾਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਹਿੰਦਾ ਵੀ ਸੀ । ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਉੱਤੇ ਮੋਟਾ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਦੀ ਬਣਤਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਾਫੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ । ਸੁਭਾਵਿਕ ਪੁਸ਼ਾਕ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ।

ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਰਫ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਆਇਆ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ 1953 ਈ. ਵਿਚ ਪੈਪਸੂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਸ਼ਰਫ ਨੂੰ ਉਚੇਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬੁਲਾਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਬਾਬੂ ਫੀਰੋਜ਼ਦੀਨ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਧੰਨਵਾਦ ਵਜੋਂ ਆਖਿਆ:

ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਸਮਾਪ ਦਾ ਫੁਲ ਸੁੱਕਾ, ਦੀਵਾ ਬੁਝਿਆ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਾਰਦਾ ਮੈਂ ।
ਨਾ ਮੈਂ ਕਵੀ ਨਾ ਕਵੀਆਂ' ਚ ਬਹਿਣ ਜੋਗਾ, ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਮੈਂ ।
ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਗੁੰਦਕੇ ਤੇ, ਕਰਾਂ ਸੁਕਰੀਆ ਪੈਪਸੂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੈਂ ।
ਸੁਕੇ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਮਾਨ ਪੱਤਰ, ਫੁਲ ਬਣ ਗਿਆ ਕਵੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾ ਦਾ ਮੈਂ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਫ ਆਪਣੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਕਾਰਨ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਵੀ ਸਨਮਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਉਪਰੰਤ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਾਥੀ ਜੋ ਸ਼ਰਫ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ:

ਜਦ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਵਤਨੀ ਮਿਲਦਾ,
ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਏ ਗੁੰਚਾ ਦਿਲ ਦਾ ।
ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਖਬਰਾਂ ਦੱਸੇ,
ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮੀਂਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵੱਸੇ ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਥੋਂ ਕੋਈ ਵਾਪਿਸ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਰਫ ਦਾ ਮਨ ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ । ਕੋਈ ਵੱਸ ਨਾ ਚਲਦਾ ਦੇਖਦੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਰਫ ਆਪਣੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਜਦ ਕੋਈ ਵਲ ਵਤਨਾ ਦੇ ਜਾਵੇ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਡਾਢੀ ਸੱਧਰ ਆਵੇ ।
ਕੈਦੀ ਪੰਛੀ ਵਾਗੂ ਤੜਫਾਂ । ਆਸ ਉਦਾਸੀ ਮਾਰੇ ਲੜਫਾਂ ।
ਦਿਲ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਫੜ ਫੜ ਕਰਦਾ । ਚੱਲੇ ਵਸ ਨਾ ਇਸ ਬੇ ਪਰ ਦਾ ।
ਮੂੰਹ ਉਸਦਾ ਮੈਂ ਬਿੱਟ ਬਿੱਟ ਤੱਕਾਂ, ਉੱਝ ਜਬਾਨੋਂ ਬੋਲ ਨਾ ਸੱਕਾਂ ।
ਉਦਾਂ ਬਲ ਬਲ ਉਠਣ ਸੀਨੇ । ਵਿਛੜ ਚਲੇ ਯਾਰ ਨਗੀਨੇ ।
ਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰੇ ਸੁਵੱਲੇ। ਚੱਲੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਚੱਲੇ ।

ਸ਼ਰਫ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜੀਵਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੀ ਬਹੁਤ ਗੁਜਰਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕਾਵਿਜਗਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੂਪ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਭਾਓਂ ਸ਼ਰਫ ਕੱਟੜ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦਾ ਦੀਵਾਨਾ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਕ ਪੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਪੰਜ ਵਕਤ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਪਾਨ ਖਾਣ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਕੀਨ ਹਰ ਵਕਤ ਆਪਣੇ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸੱਤ ਪਾਨ ਜਰੂਰ ਰੱਖਦਾ ਸੀ । ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕੀਤੇ । ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪੁੱਤਰ 5 ਮਾਰਚ 1955 ਈ. ਨੂੰ ਰਾਇਲ ਪਾਰਕ ਦੀ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਅਧਰੰਗ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਿਓ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਕੁਝ ਦਿਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਘੋਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਤ 13 ਮਾਰਚ, 1955 ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ, ਸਨੇਹੀਆਂ, ਪਤਨੀ, ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਿਆ । ਸ਼ਰਫ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਵਿਚਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਲੱਗਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ:

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਫ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਵਿਲਕਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਪਿੱਟੇ ਹੱਥਾਂ ਗੋਚਰਾਂ ਸੁੱਟਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਕੱਪੜੇ, ਖੜੋਣੇ ਤੇ ਗੁੱਡੀਆਂ ਪਟੋਲੇ ਖਰੀਦਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ (ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਲੱਗਣ) ਉਹਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, ਸਰਫ ਛੱਡ ਹੁਣ ਇਹ ਪੈਸੇ ਆਟੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁੱਕੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾਕਰਤਾਰ ਬੱਚੇ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ? ਬੜਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਏ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ8 ਕਿਸੇ ਰੀਝ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ, ਸੋਹਰੇ ਢਿਛ ਹੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ । ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਦਾ ਮਨ, ਜਿਦੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਸੀ:

ਰੱਦੇ ਵਿਲਕਦੇ ਛੱ ਸਤ.ਮ ਤੁਰਿਆ,
ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਰੰਜ ਨਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਰਸ ਕੀਤਾ ।
ਰਹਿ ਗਏ ਚਾਂਗਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ,
ਜੁਲਮ ਮੌਤ ਨੇ ਰਤਾ ਨਾ ਤਰਸ ਕੀਤਾ ।

ਸ਼ਰਫ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 35 ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਹ ਹਨ- ਸ਼ੋਮਣੀ ਸ਼ਹੀਦ, ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ, ਲਾਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ, ਲਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ, ਸ਼ਰਫ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸਲਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਫਾਰਸੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਝ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਹਨ । ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਕੀਰਨੇ (1923) ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਲੀਆਂ (1923) ਵਰਗੀਆਂ ਮਹਾਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨੂਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ 'ਨੂਰੀ ਕਿਰਨਾਂ' ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ । ਸ਼ਰਫ ਫੁੱਲ ਨਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ 8 ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਹਰਮਨਪਿਆਰੀ ਹੋਈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਫ ਸੁਨੇਹੇ ਉਡਾਰੀ, ਸ਼ਰਫ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਸ਼ਰਫ ਹੁਲਾਰੇ, ਜੋਗਣ ਵੀ 8 ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੀਤ ਤੇ ਬੈਂਤ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਰਫ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ, ਮੇਲ, ਵਿਛੋੜਾ, ਬੇਵਫਾਈ, ਤਰਲਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ । ਇਹ ਸਿਰਫ ਸੁਣਨ ਮਾਣਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪਰਖਿਆ ਉਚੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਦੇ ਗੀਤ ਲਿਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਰੁਬਾਈਆਂ, ਮਾਹੀਏ, ਟੱਪੇ, ਗਜ਼ਲਾਂ ਵੀ ਸ਼ਰਫ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣੇ । ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਸੱਸੀ ਪੁੰਨੂ, ਚੌਧਰੀ, ਨਿਖੱਟੂ, ਮੁੰਦਰੀ, ਚੰਨ ਵੇ, ਬਿਲੋ ਆਦਿ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਗੀਤਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖੀ । ਇਕ ਨਾਟਕ ਹੀਰ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਵਾਰਸ਼ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੀਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਇਆ ਹੈ । ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਰੋਚਕਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਦਰਸ਼ਕ ਕੀਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇਹ ਗੀਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਬਲ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ :

ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ ।
ਜੀਕਰ ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰ ਫੁਲ ਗੁਲਾਬ ਨੀ ਸਈਓ ।
ਰਲਮਿਲ ਬਾਂਗੀ ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਣ, ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਗਰ ਵੇਲਾਂ
ਜੋਸ਼ ਜੁਆਨੀ ਠਾਠਾ ਮਾਰੇ, ਲਿਸ਼ਕਣ ਹਾਰ ਹਮੇਲਾਂ ।

ਸ਼ਰਫ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰਾਂ ਵਾਰ ਰਾਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ, ਵਾਰ ਦੁਰਗਾਵਤੀ ਤੇ ਵਾਰ ਚਾਂਦ ਬੀਬੀ ਰਚੀਆਂ । ਵਾਰ ਦੁਰਗਾਵਤੀ ਤੇ ਵਾਰ ਚਾਂਦ ਬੀਬੀ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਵਿਧਵਾ ਔਰਤ ਨੂੰ ਨਾਇਕਾ ਬਣਾਕੇ ਬੜੀ ਨਿਡਰਤਾ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਨੇਕ ਰਸਤੇ ਉਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੱਤਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਅਵਾਰਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਸ਼ਰਫ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਪੰਨਾ 10
2. ਕਾਂਗ, ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਡਾ.), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਲੋਕ (ਸਟੇਜੀ ਕਵੀ), ਪੰਨਾ 11
3. ਸ਼ਾਨ, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਦੁਸੇਲਾ, ਪੰਨਾ 165
4. ਆਵਾਰਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਸ਼ਰਫ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ 5
5. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 237
6. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 270-271
7. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 274
8. ਅਮੋਲ, ਸ.ਸ. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚਾਰ, ਪੰਨਾ 121
9. ਅਵਾਰਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਸ਼ਰਫ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਪੰਨਾ 248-250
10. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 252-253
11. ਅਮੋਲ, ਸ.ਸ. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚਾਰ, ਪੰਨਾ 123
12. ਅਵਾਰਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਸ਼ਰਫ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਪੰਨਾ 167-168
13. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 18-19 (ਭੂਮਿਕਾ)
14. ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ
15. ਅਵਾਰਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਸ਼ਰਫ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ 22
16. ਉਹੀ
17. ਬਲਗਣ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ ਕਵਿਤਾ, ਪੰਨਾ 6
18. ਅਵਾਰਾ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਸ਼ਰਫ ਰਚਨਾਵਲੀ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ 3